

MARZENNA CZERNIAK-DROŻDŻOWICZ

Uniwersytet Jagielloński

KREACJA SIEDMIU WISZNUICKICH ŚWIATÓW – *LOKA*¹

Mówią, że niezmienny aśwattha
W górze ma korzenie, a na dole – gałęzie.
Jego liście to hymny wedyckie.
Kto zna to drzewo, ten zna wedę.
W dół i w górę kierują się jego gałęzie
wyrastające z gun.
Drobne pędy to świat podpadający pod zmysły.
Korzenie skłaniają się [także] w dół
Prowadząc w świecie śmiertelnych do czynu².

(Bhagawadgita 15.1-2)

Stworzenie świata, autorstwo aktu stwórczego, kształt świata, mityczna geografia stanowią jedno z ważnych tematów pojawiających się w religijnej literaturze Indii. Sama literatura wedyjska, a zwłaszcza *Rigweda* (*Rgveda*), zawiera kilka koncepcji, stanowiących inspirację dla późniejszych rozważań i pomysłów na to, jak powstał świat. Wśród nich są na przykład te opisane w hymnie *Hiranyagarbhasūkta* (RV 10.121), opiewającym stworzenie świata ze złotego zarodka, czy też w hymnie *Nāsadiyasūkta* (RV 10.129), opisuującym niejasne początki i wątpliwe autorstwo kreacji³. Powstająca z czasem literatura puraniczna, rozwijająca bogatą mitologię związaną z licznymi kultami hinduistycznymi, dostarcza także wielu opisów aktu stwórczego i czyni z niego, a także z cyklicznie powtarzających się aktów kreacji, jedno ze swoich najważniejszych tematów⁴. Rozwijające się tradycje hinduistyczne czerpały z istniejących już koncepcji, ale niejednokrotnie modyfikowały je, dostosowując do własnych idei filozoficzno-teologicznych.

¹ Badania południowoindyjskich tradycji religijnych finansowane były ze środków grantu NCN (UMO-2011/03/B/HS2/02267) i środków Wydziału Filologicznego UJ.

² BhG 15.1f: *ūrdhvamūlam adhaśśākham aśvattham prāhur avyayam / chandāmsi yasya parṇāni yas taṃ veda sa vedavit // adhaś cordhvaṃ prasṛtās tasya śākhā guṇaprapṛddhā viṣayaprapālāḥ / adhaś ca mūlāny anusamṛtatāni karmānubandhīni maṇuṣyaloke //*

Tłumaczenie Joanny Sachse, za: *Bhagawadīta* czyli *Pieśń Pana*, przekład z sanskrytu i przypisy Joanna Sachse, wstęp Hanna Wałkowska, Ossolineum, Wrocław 1988.

³ O mitach dotyczących kreacji w Wedach patrz na przykład Brown 1942, Kramrisch 1962, Jurewicz 2001.

⁴ Patrz na przykład hasło „cosmogony” [w:] Swami Parmeshwaranand 2001.

W poniższym tekście, w jego pierwszej części, pokrótce przedstawię najważniejsze elementy schematu kreacji, zwłaszcza opisywane w tekstach będącej głównym przedmiotem moich badań tradycji południowoindyjskiej pañcaratry, a w części drugiej znajdzie czytelnik polskie tłumaczenie rozdziału XXVI *Paramasamhity* (*Paramasamhitā*), przedstawiającego element kreacji określane zwykle jako *brahmasr̥ṣṭi* – „stworzenie przez Brahme”.

W jednym z wcześniejszych artykułów dotyczących koncepcji stworzenia świata, jakie odnaleźć możemy w wisznuickiej literaturze Południa Indii⁵, pisałam o złożonej koncepcji pojawiającej się w tekstach wisznuickiej pañcaratry, zakładającej istnienie kilku etapów aktu stwórczego. O specyfice i odmienności koncepcji tej wisznuickiej tradycji, związanej ściśle z dominującą na Południu tradycją śri-wisznuicką (*śrīvaiṣṇava*) decyduje zwłaszcza rola Lakszmi (*Lakṣmī*), czyli żeńskiej, boskiej potencji (*śakti*) najwyższego boga, zwanego zwykle Narajaną (*Nārāyaṇa*), Wisznu (*Viṣṇu*) lub Wasudewą (*Vāsudeva*). To właśnie Lakszmi, poprzez swoje kolejne manifestacje w formie zróżnicowanych *śakti* spełnia funkcję stwórczycielki i to jej przebudzenie staje się początkiem boskiej kreacji.

Całość procesu kreacji opisywana jest terminami *sarga* („stworzenie”) i *sr̥ṣṭikrama* („porządek/kolejność stworzenia”). Pierwszy etap tego procesu zwany jest „czystą kreacją” – *śuddhasr̥ṣṭi*, następny etap zwany jest „pośrednią kreacją” – *śudheta-
ra* („inna od czystej”) lub *śudhāśudha* („czysta i nieczysta”, „mieszana”); kolejny to *prākṛtasr̥ṣṭi* „niższa/podstawowa kreacja” i wreszcie czwarty etap to „wtórna/gruba kreacja” – *sthūlasr̥ṣṭi*. Z takim konstruktem spotykamy się na przykład w tekście *Ahirbudhnyasamhita*, analizowanym przez jednego z pierwszych zachodnich badaczy pañcaratry F. Otto Schradera, a także w tekście *Lakṣmītantra*, badanym przez Sanjuktę Gupte⁶. Stworzenie świata jest wynikiem przebudzenia się boskiej potencji Śakti na rozkaz Wisznu. To ona działa, ale wszystko, co czyni, jest wyrazem woli Wisznu. Śakti w swych przejawach, jako *kriyāśakti* – sprawcza przyczyna i *bhūtiśakti* – materialna przyczyna tworzy świat.

Śuddhasr̥ṣṭi, pierwszy etap aktywności Śakti prowadzi do powstania sześciu boskich cech *gun* (*guṇa*), których nie należy mylić z trzema *gunami* będącymi źródłem elementów procesu ewolucji, nawiązującej do koncepcji znanej z systemu *sāṃhhyā*⁷. Sześć boskich *gun*, którymi charakteryzuje się najwyższa istota to: *jñāna* – wiedza, *aiśvarya* – władanie/boskość, *śakti* – potencja, *bala* – siła, *vīrya* – dzielność/męskość i *tejas* – chwała/moc. Cechy te stają się instrumentem tworzącym i kształtującym kolejne formy boga. Pierwszymi są jego emanacje zwane *vyūha*, którymi są: Wasudewa (*Vāsudeva*), Samkarszana (*Samkarṣaṇa*), Pradjumna (*Pradyumna*) i Aniruddha. Z każdej z tych *vyūha* manifestują się następnie po trzy emanacje wtórne zwane *vyūhāntrara*: z Wasudewy powstają Keśawa (*Keśava*),

⁵ Czerniak-Drożdżowicz 1998 i 2001.

⁶ Schrader 1995, Gupta 1972.

⁷ Patrz np. Schrader 1995, s. 33-69; Czerniak-Drożdżowicz 1998 i Czerniak-Drożdżowicz 2001.

Narajana (Nārāyaṇa) i Madhawa (Mādhava); z Sankarszany – Gowinda (Govinda), Wisznu (Viṣṇu) i Madhusudana (Madhusūdana); z Pradyumny – Triwikrama (Trivikrama), Wamana (Vāmana) i Śrīdhara (Śrīdhara); z Aniruddhy – Hriszikeśa (Hṛṣīkeśa), Padmanabha (Padmanābha) i Damodara (Dāmodara). Tworzą oni często pojawiającą się w tekstach i odgrywającą ważną rolę w rytuałach grupę władców 12 miesięcy (*māsādhipāḥ*). Do tej fazy kreacji należą też manifestacje boga zwane *vibhava* lub *avatāra*, których na przykład w tekście *Ahīrbudhnyā*⁸ wymienia się aż trzydzieści dziewięć. Do tego etapu należy też stworzenie najwyższego nieba – *Vaikunṭha*, wraz z jego mieszkańcami, wśród których najważniejszy jest bóg w swojej najwyższej formie zwanej *para*.

Pośrednia kreacja, w której udział bierze tylko część boskiej energii we wspomnianej już formie *bhūtiśakti* ma dwie fazy: podstawową i wtórną. W fazie podstawowej pojawiają się między innymi różne formy *śakti*, w tym moc zwana *niyati*, będąca wielką wiedzą (*mahāvīdyāmayī śaktiḥ* - AhS 4.51) i subtelnym regulatorem wszystkiego; pojawia się także czas – *kāla*.

Etap niższej, podstawowej kreacji wykorzystuje schemat znany z systemu sankhji i pojawiają się na tym etapie wszystkie znane nam z tej koncepcji istności/elementy *tattva*. Purusza (*puruṣa*) i prakriti (*prakṛti*) wraz z czasem *kāla* (ten element nie pojawia się w klasycznym schemacie sankhji) rozpoczynają działanie, w wyniku którego z niezamanifestowanej materii (*avyakta*) wyłania się *mahat* – wielka zasada. Poprzez swój związek z trzema, znanymi ze schematu sankhji gunami – *sattva*, *rajas* i *tamas* ta wielka zasada *mahat* staje się podstawą dalszej ewolucji elementów, poczynając od subtelnych, a kończąc na materialnych, „grubych”.

Wreszcie wtórna/„gruba” kreacja odwołuje się do stwórczej mocy powstałego już wcześniej Brahmy. Kosmiczne jajo (*brahmāṇḍa*) łączy się z powstałymi wcześniej w wyniku ewolucji istnościami-*tattva* i następuje kreacja znanego nam, materialnego świata.

Nie wszystkie teksty pañcaratry powielają dokładnie ten schemat i czasem brakuje w nich rozbudowanych opisów poszczególnych etapów kreacji, ale często znajdujemy w nich odniesienie do przynajmniej pewnych elementów tego rozbudowanego procesu.

W przypadku przywołanej tu przeze mnie *Paramasamhity* (*Paramasamhitā*), oprócz rozdziału *śṛṣṭīkrama*, opisującego wczesne stadia kreacji⁹, znajdujemy w niej także opis kreacji świata (*loka*), która dokonuje się z udziałem Brahmy. Ten etap zwany jest w niektórych tekstach *brahmasṛṣṭi*¹⁰. Koncepcja stworzenia świata przez Brahme odnosi się do wcześniej już istniejących idei i dotyczących tego aktu stwórczego mitów. Już w literaturze wedyjskiej spotykamy koncepcje powstania świata związane z postacią Brahmy. Przedstawia ją na przykład

⁸ *Ahīrbudhnyasamhitā* 5.50.

⁹ Patrz Czerniak-Drożdżowicz 1998 i 2001.

¹⁰ Schrader 1995, Gupta 1972.

wspomniany wyżej hymn *Hiraṇyagarbha*. Z kolei postać Puruśy-Pradžapatiego (*puruśa, prajāpati*), który sam siebie złożył w ofierze, z której powstał świat, z czasem zaczęła być identyfikowana z Brahmą i w klasycznej, puranicznej koncepcji *trimūrti*, trójcy tworzonej przez Brahmę, Wisznu i Śiwę to Brahma odgrywał rolę stwórcy świata. Wykorzystanie istniejących panindyjskich motywów sprawia, że badania nad dotyczącymi stworzenia świata partiami tekstów tradycji wisznuickiej, w tym wypadku pañcaratry, mogą pomóc nam w zrozumieniu procesów wchodzenia w relacje tradycji tantrycznej, mocno naznaczonej lokalnym wpływem, z tradycją ortodoksyjną czy panindyjską.

Przykładem odwołania się do koncepcji związanej z postacią Brahmy jest jeden z rozdziałów tekstu *Paramasaṃhitā*, należącego do kanonu wisznuickiej literatury religijnej południa Indii. Jak już pisaliśmy wcześniej¹¹, tekst ten należy do średniej warstwy literatury pañcaratry, a więc możemy go datować ok. X wieku n.e.

Rozdział XXVI tego tekstu, zatytułowany *loka* („świat”), przedstawia rozbudowany i dość zawiły opis „architektury” świata, opisując etapy stworzenia kolejnych elementów, odwołując się przy tym do mitycznej geografii, której elementy znamy zwłaszcza z tekstów puranicznych.

W przywoływanym tu przez nas tekście, podobnie jak w wielu pismach tantrycznych, boskie objawienie sformułowane jest w formie dialogu. W tym wypadku rozmawiają ze sobą Najwyższy Parama (Parama tj. Wisznu) i Brahma, który zwraca się do Najwyższego Pana z prośbą o pouczenie. Znamienne jest, że kreator świata, a więc Brahma ma wątpliwości dotyczące swojej roli w procesie stwórczym. Umieszcza to rozważania o stworzeniu w jednoznacznie wisznuickim kontekście, nie pozostawiając wątpliwości, kto jest rzeczywistym źródłem kreacji świata – jest nim sam Wisznu.

Świat, jaki konstruuje Wisznu, korzystając z mediacji swoich potencji *śakti*, swoich emanacji *vyūha* oraz Brahmy, ma u swej podstawy samego Brahmę, o czym informuje go Wisznu, mówiąc: *samsārasya param mūlaṃ tvam eva kamalodbhava/* – „Najwyższym korzeniem/źródłem świata jesteś właśnie ty, O zrodzony z lotosu”.

Opisując kształt świata, Wisznu odwołuje się do kształtu drzewa, częstego motywu mitologicznego¹². Koncepcja niebiańskiego drzewa pojawia się w wielu tekstach¹³, poczynając od tekstów wedyjskich. Znajdziemy ją także w *Bhagawadgicie* (*Bhagavadgītā*)¹⁴ oraz, w bardzo podobnej formie, w *Mahabharacie* (*Mahābhārata* 14.47.12–15), gdzie pojawia się drzewo Brahmy – *brahmavṛkṣa*¹⁵:

¹¹ Na przykład Czerniak-Drożdżowicz 2008.

¹² O koncepcji kreacji z Brahmy pisałam wcześniej w Czerniak-Drożdżowicz 2003.

¹³ Patrz Bosch 1960.

¹⁴ BhG 15.1f patrz powyżej s. 1. Jedno z polskich tłumaczeń tekstu Bhagawadgity zawdzięcza mi prof. Joannie Sachse, a przywołany fragment w jej tłumaczeniu posłużył za motto artykułu.

¹⁵ MBh 14.47.12-15:

avyaktayoniprabhavo buddhiskandhamayo mahān / mahāhankāravīṭapa indriyāṅkurakoṭarāḥ // mahābhūtaviśālaś ca viśeṣayati śākhināḥ / sadāpatraḥ sadāpuṣpaḥ śubhāśubhaphalodayaḥ // ājīvyāḥ sarvabhūtānāṃ brahmavṛkṣaḥ sanātanaḥ / enaṃ chittvā ca bhittvā ca tattvājñānāsinaḥ budhaḥ //

Wieczne, wielkie drzewo Brahmy ma swe źródło w niezamanifestowanej (*avyakta*). *Buddhi* jest jego pniem, wielki *ahaṃkāra* to jego gałęzie, zmysły to zawiązki jego pędów. Rozprzestrzenione daleko i szeroko [są jego gałęzie, którymi są] grube elementy; przerasta [wszelkie drzewa]. Zawsze ma liście i kwiaty; wyrastają z niego owoce dobrych i złych [uczynków], i życie wszystkich istot od tego wiecznego drzewa Brahmy zależy. Jeśli ktoś zetnie i zniszczy je mieczem wiedzy o rzeczywistości, to ten zrzuci więzy przywiązania, [które powoduje pojawienie się] śmierci, narodzin i starości i wolny od chęci posiadania i egoizmu osiąga wyzwolenie. Nie ma co do tego wątpliwości.

Zwykle drzewo to jest identyfikowane jako drzewo figowe *ficus religiosa* (*aśvattha*) lub *ficus bengalensis* (*nyagrodha*). Tradycja odwołuje się do szczególnej cechy tych drzew – rozrastają się one poprzez wypuszczanie nowych pędów-korzeni z gałęzi w dół, do ziemi. Określenie *ūrdhvamūla*, które pojawia się nie tylko w tekście ParS 26.3c, ale też w innych, które opisują niebiańskie drzewo, nie jest łatwe do jednoznacznego zinterpretowania. Bosch skłania się ku opinii wyrażonej przez Deussena, który wyjaśnia termin, nawiązując do tekstu *Katha Upaniṣady* (*Kaṭhōpaniṣat*)¹⁶. Tekst ten mówi o korzeniu, którym jest Brahman, z którego powstają wszystkie ziemskie przedmioty. Tak jak wiele gałęzi wyrasta z pojedynczego korzenia drzewa figowego, tak i cały świat powstaje z Brahmy. W tej interpretacji *ūrdhva* znaczy raczej „wysoki”, „wyniesiony”, a niekoniecznie oznacza „skierowany w górę”. Wrażenie odwróconego drzewa, prócz tego, że korzenie wyrastają z gałęzi, jest wzmocnione tym, że gałęzie rosną we wszystkich kierunkach, także w dół i to dlatego drzewo jest czasem zwane *adhahśākha* – „mające gałęzie [skierowane] w dół”. Ta właśnie szczególna cecha wpłynęła na powstanie koncepcji niebiańskiego drzewa, które wyrasta z korzeni w niebie i rozrasta się poprzez gałęzie ku ziemi. W *Paramasamhicie* ten obraz został zmodyfikowany, ponieważ świat, a właściwie światy, stanowi środkową część drzewa, a jego krańce stanowi piekło. *Paramasamhita* tak opisuje drzewo-świat:

ūrdhvamūlam imaṃ vṛkṣaṃ madhyaśākhām adhaśīrah ||

Z korzeniem ku górze [rosnącym] to drzewo [świata] ma w środku gałęzie i koronę w dole (26.3).

Gałęziami tego kosmicznego drzewa jest siedem światów. To w nich istnieją wyspy *dvīpa* i otaczające je oceany *sagara* oraz krainy *varṣa*, będące mieszkaniem różnorodnych stworzeń. Przedstawiając rozbudowany opis kolejnych elementów powstających podczas kreacji, tekst nie pozostawia wątpliwości zarówno co do ich rzeczywistego źródła, jak i co do tego, czyja wola decyduje o losach stworzonych już elementów i istot – tym źródłem i panem jest Wisnu.

Oto jak opisuje stworzenie świata *Paramasamhita*:

hitvā saṅgamayān pāśān mṛtyujanmajarodayān / nirmamo nirahaṅkāro mucyate nātra saṃśayaḥ //.

¹⁶ Bosch 1960, s. 74.

Paramasamhita XVI

Brahma [rzekł]:

Cóż jest korzeniem, cóż kresem, a co środkiem tego świata?

Wyjaśnij mi dokładnie, jak to jest, o Najlepszy z Puruszów. (1)

Parama [odpowiedział]:

Najwyższym korzeniem/źródłem świata jesteś właśnie ty, o zrodzony z lotosu, rezydujący w świecie Brahmy, z którego na początku [powstał] Wielki (*mahat*). (2)
W jego środku te światy, a na krańcu piekło się znajduje.

Z korzeniem ku górze [rosnącym] to drzewo [świata], ma w środku gałęzie i koronę w dole. (3)¹⁷

W kołowrocie losów świata błakają się wcielone istoty.

Jego [drzewa] gałęziami są światy złożone z siedmiu regionów po kolei. (4)

Prithiwi (*pṛthivī* – ziemia), antariksa (*antarikṣa* – przestwór) oraz [światy zwane] swar (*svar*), mahar (*mahar*) i džanar (*janar*),

tapas (*tapas*) i satja (*satya*) – oto takich siedem światów po kolei się wymienia. (5)¹⁸

Poniżej nich opisuje się ziemie piekielne.

Zatem najpierw opowiem ci, o Wielki przodka, o ziemi. (6)

Posiadających długość i szerokość i nacechowanych różnorako

jest siedem wysp ziemi, tworzących okręgi. (7)

Każda dwa razy większa [od poprzedniej] i każda jest schronieniem różnorakich istot/ludzi;

otoczone są zbiornikami wód o odpowiedniej długości i szerokości, (8)

naznaczone są podziałami na krainy i góry¹⁹.

W środku tkwi Wyspa Dżambu (*jambudvīpa*), a kolejna jest wyspa Śaka (*śāka*), (9)

dwie wyspy Kuśa i Krauńca (*krauñca*) oraz wyspa Śalmali (*śalmalī*),

¹⁷ *atha śaḍvīmśo, dhyāyaḥ*

brahmā

saṃsārasya tu kiṃ mūlaṃ kim agram madhyam asya kim |
vistareṇa tad ācakṣva tathyena puruṣottama || 26.1

paramaḥ

saṃsārasya paraṃ mūlaṃ tvam eva kamalodbhava |
brahmalokaṃ pratiṣṭhāpya tato yaḥ prathame mahān || 26.2
tasya madhyam ime lokā narakam cāgram isyate |
ūrdhvamūlam imaṃ vṛkṣaṃ madhyaśākhām adhaśīraḥ || 26.3

¹⁸ *saṃsāraavidhiyantraite [yatraite] saṃsaranti śarīriṇaḥ |*
tasya lokāḥ smṛtāḥ śākhāḥ saptabhūmimayāḥ pṛthak || 26.4

pṛthivī cāntarikṣaṃ ca svarmaharjana eva ca |
tapāḥ satyaḥ ca saptaite lokāḥ te kathitāḥ kramāt || 26.5

¹⁹ *adhastāt punar eṣāṃ proktā narakabhūmayāḥ |*
tatra pūrvam imāḥ bhūmiṃ vakṣye tava pitāmaha || 26.6

āyāmvistāropetāṃ lakṣaṇair vividhair yutām |
saptadvīpāḥ smṛtā bhūmer valayākṛtayaḥ sthitāḥ || 26.7

dviguṇaṃ dviguṇāyāmānājananiketanāḥ |
samānāyāmvistārair veṣṭitā varuṇālayaiḥ || 26.8

varṣāṇāṃ parvatānāṃ ca bhedābhedena lakṣitāḥ |

Gomeda, Puszkarą (puṣkara) – oto po kolei siedem wysp. (10)²⁰
 Najpierw [jest] ocean o słonej wodzie, następny [jest] z soku trzciniowego,
 z alkoholu, zsiadłego mleka, z topionego masła i z mleka, (11)
 i o wodzie słodkiej – oto siedem oceanów wedle wysp rozmieszczonych²¹.
 W środku tych wysp znajdują się wysoko wyniesione, o wielu szczytach, (12)
 ze skałami rozciągającymi się pomiędzy ocenami góry zwane Warsza (varṣa).
 W ich środku znajdują się krainy, a także siedziby różnych istot, (13)
 i miasta setkami i tysiącami, i wioski, i rzeki²².
 W środku Dżambudwipy wielka góra zwana Meru (14)
 stoi ze szczytami zdobnymi różnymi klejnotami, o postaci ze złota.
 Jest ona miejscem boskich zabaw, pełną wielu cudowności. (15)
 Otaczając jej podstawę, znajduje się tam rzeka zwana Dżambu²³.
 Na jej południowych stokach rośnie drzewo dżambu, (16)
 wysokie, rozłożyste, dające owoce wszelkich pragnień.
 Wiedź, że wokół Meru rozciąga się kraina zwana Ilawrita (ilāvṛta). (17)
 Żyją tam mieszkańcy tej krainy, żywiący się owocami drzewa dżambu²⁴.
 Góry Warsza, które znajdują się po północnej stronie Meru (18)
 to Nila (nila – niebieska), Śweta (śveta – biała) i Triśringa (triśṛṅga –
 trójwierzchołkowa), każda [następna] nieco mniejsza od poprzedniej.
 Ramjaka (ramyaka – piękna) to pierwsza góra, a następna to Hairanja (hairaṅya –
 złota), (19)
 północna to Kurawa (kurava – grzmiąca) – oto te trzy szczyty, o Zrodzony z Lotosu²⁵.
 Na południe od Meru znajdują się takie oto trzy szczyty górskie (20)
 Niszadha (niṣadha), Hemakuta (hemakūṭa) i Himaśajla (himaśayla) – oto
 te trzy²⁶.

²⁰ jambūdvīpaḥ sthito madhye śākadvīpas tataḥ param || 26.9
 kuśakrauñcau tato dvīpau śālmālī dvīpa eva ca |
 gomedaḥ puṣkaraṃ ceti sapta dvīpā ime kramāt || 26.10

²¹ kṣārodaḥ sāgaraḥ pūrvaṃ paratreksurasodakaḥ |
 surā dadhi ghr̥todās ca kṣīrasāgara eva ca || 26.11
 svādūdakaṃ ca saptaite sāgarāḥ dvīpavat sthitāḥ |

²² eṣu dvīpeṣu madhyasthā nānāśṛṅgā mahocchrayāḥ || 26.12
 āsamudrāyatāśailā vijñeyā varṣaparvatāḥ |
 teṣāṃ madhye tu varṣāṇi nānājanapadās tathā || 26.13

²³ nagaraṃ grāmanadyaś ca śataśo'tha sahasraśaḥ |
 jambūdvīpasya madhyetu merur nāma mahāgiriḥ || 26.14
 nānāratnamayaiḥ śṛṅgaiḥ sthitāḥ kāñcanavigrahaḥ |
 krīḍā bhūmiḥ sa devānām anekāścaryasaṃyutaḥ || 26.15
 tasya jambūnadīnāma mūlam āveṣṭya tiṣṭhati |

²⁴ tasya dakṣiṇapārśveṣu jambūvr̥kṣo vyavasthitaḥ || 26.16
 atyucchr̥taḥ suvistīrṇaḥ sarvakāmaphalapradāḥ |
 meroḥ samantād vistīrṇaṃ vidhi varṣam ilāvṛtam || 26.17
 tatra jambū phalāhārā jñeyās tadvarṣavāsinaḥ |

²⁵ meror uttarato jñeyā yatra te varṣaparvatāḥ || 26.18
 nilaḥ śvetas triśṛṅgaś ca kiṃcid ūnāḥ parasparam |
 ramyakaṃ prathamam varṣam hairaṅyam tadanantaram || 26.19
 uttarā kuravaś ceti trīṇi varṣāṇi padmaja

²⁶ meror dakṣiṇato'py evam varṣāśailās trayāḥ sthitāḥ || 26.20
 niṣadho hemakūṭaś ca himaśailās ca te trayāḥ |

Hariwarsza (*harivarṣa*), Kimpurusza (*kiṃpuruṣa*) i Bharatawarsza (*bhāratavarṣa*), (21) te trzy krainy są, po kolei, jedna nieco mniejsza od drugiej²⁷.
 Na zachód od góry Meru [jest kraina zwana] Gandhamadana (*gandhamādana*) (22) oraz Anila (*ānīla*) i Niszadha (*niṣadha*); na wschód [jest kraina zwana] Maljawan (*mālyavān*) i dwie góry – Bhadrāsua (*bhadrāśva*) i Ketumala (*ketumāla*). Za tymi dwiema (23) znajduje się ta środkowa wyspa o wielkości miliona jodżan (*yojana*)²⁸.
 W jej krainach żyją różnorodni ludzie. (24)
 Ich wiek, [cechy takie jak] prawość (*sattva*), siła (*bala*) i inne są różnorakie, o zrodzony z lotosu.
 W górach tej krainy żyją jakszowie (*yakṣa*), pannagowie (*pannaga*) i rakszaszy (*rākṣasa*). (25)²⁹
 Bharata jest krainą południową, podzieloną dziewięciorako przez przepływające przez nią wody słonego oceanu. (26)
 Poprzez ich [krain] różnorodność gór i rzek nie sposób policzyć, o Brahmo, [liczone] nawet setkami krain. (27)
 Na środku słonego oceanu znajduje się wiele pasm górskich i wiele małych wysp, znanych jako siedziby mlećchów (*mleccha*). (28)³⁰
 Na wyspie Saka i innych sześciu wyspach [znajdują się] góry, krainy i rzeki setkami i tysiącami. (29)
 W nich żyją ludzie o zacnym zachowaniu i długim życiu, zwierzęta, ptaki, drapieżniki i węże, (30)
 i przestrzegający praw (*dhārmika*) władcy, pełni współczucia.
 Nie ma wśród nich nigdy wzajemnej wrogości powodowanej gniewem i pożądaniem. (31)
 Poddani są hojni i oddani studiowaniu, nie życzący źle innym, nie czyniący innym krzywdy ani szkody. (32)
 Drzewa i rośliny spełniające wszelkie życzenia [mają] liczne owoce.
 Krowy dają tam mleko, a poddani wolni są od złych przyzwyczajień. (33)³¹

²⁷ *harivarṣaṃ kiṃpuruṣaṃ bhārataṃ varṣaṃ eva ca || 26.21*
sthitāni trīṇi varṣāṇi kiṃcidūnany anukramāt |

²⁸ *pūrvasyāṃ dīśi meros tu parvato gandhamādanaḥ || 26.22*
ānilaniṣadhāyās ca paścimāyāṃ tu mālyavān |
bhadrāśvaḥ ketumālaś ca varṣe dve paratas tayoh || 26.23
yojanaprayutāyāmo dvīpo 'yaṃ madhyamo bhavet |
yojana – miara długości odpowiadająca około 12–15 kilometrom.

²⁹ *asya varṣeṣu jīvanti nānārūpās tu mānavāḥ || 26.24*

āyusatvabalādīni teṣāṃ bhinnāni padmaja |
varṣaśaileṣu jīvanti yakṣapannagarākṣasāḥ || 26.25

³⁰ *bhārataṃ dakṣiṇaṃ varṣaṃ navadhā khaṇḍitaṃ sthitam |*
kṣārodasya samudrasya toyenāntaḥprasarpinā || 26.26
teṣāṃ eva ca bhedena śailāḥ sarita eva ca |
na śakyāḥ pariśamkhyātuṃ brahman varṣaśatair api || 26.27
kṣārārṇavasya madhyasthā bahavaḥ pakṣiṇo naḡāḥ |
kṣudradvīpās ca bhūyāṃs aste smṛtā mlecchagocarāḥ || 26.28

³¹ *śākadvīpādīṣu punaḥ ṣaṭsu dvīpeṣu parvatāḥ |*
varṣāṇi saritaś caiva śataśo'tha sahasraśāḥ || 26.29
teṣu jīvanti manujā dharmāśilāḥ sthirāyusāḥ |

W środku wyspy Puszkarā [znajduje się] góra Manasottara (*mānasottara*), na niej mieszkają Strażnicy Stron Świata (*lokapālāḥ*), zwróceniu ku kierunkom świata, poczynając od kierunku Indry (wschód). (34)

W oceanach zaś mieszkają istoty, które rodzą się w wodzie, morskie potwory, ryby, krokodyle, żółwie, węże i słonie. (35)

Od stworzeń żyjących na lądzie więcej jest stworzeń wodnych; żywią się one do woli wodą oceanu. (36)³²

Poza słodką wodą, o Brahma góra [zwana] Lokaloka (*lokāloka* – widoczna i niewidoczna)

znajduje się, otaczając całą ziemię wokół. (37)

W jej górnej połowie wędrują promienie słońca.

Druga połowa jest ciemna, dlatego [góra zwana] jest Lokaloka. (38)³³

W ten sposób opisana jest ziemia, szeroka, bogata w minerały, gdzie wcielone istoty dokonują dobrych i złych czynów. (39)

Poza ziemią i przestworem uczyniono obszar wiatru.

Jeden nad drugim rezydują tam siedmioracy Marutowie (40)³⁴.

Tam wielkie planety, gwiazdy, konstelacje, wielcy riszi (*rṣi*)³⁵ ze świetlistymi ciałami przebywają, nie niepokojeni. (41)

Jakszowie (*yakṣā*) i widjdharowie (*vidyādhara*), gandharwowie (*gandharva*) i kinnarowie (*kinnara*)

wędrujący wedle woli, bezpieczni żyją tam szczęśliwi. (42)

Tam koło wiatru [atmosfera] o siedmiu częściach [szprychach] równej wysokości porusza, siedząc powyżej, wielki mędrzec zwany Dhruwa (*dhruva*). (43)³⁶

paśavaḥ pakṣiṇāś caiva kravayādās ca sarisṛpāḥ || 26.30

dhārmikā bhūmipālās ca dayāśīlasamanvitāḥ |

nopaghāto mithas teṣāṃ kāmakrodhādibhiḥ kvacit || 26.31

dānādhyayanaśīlās ca [na para?] *svaniratāḥ prajāḥ* |

nāpakāreṣu vartante pareṣāṃ vyasaṇeṣu vā || 26.32

vṛkṣauśadhya bahuphalāḥ sarvakāmasamhdayaḥ |

tatra gāvaḥ payasvinyaḥ prajā nirvyasanās tathā || 26.33

³² *puṣkaradvīpamadhye tu parvato mānasottaraḥ* |

lokapālāḥ sthitās tasmin dīnmukheṣv indrapūrvakāḥ || 26.34

sāgareṣu tu jivanti satvāḥ salilayonayaḥ |

makarās timayo nakrāḥ kūrma nāgās ca dantinaḥ || 26.35

satvebhyaḥ sthalacāribhyo bhūyāṃso jalacāriṇaḥ |

samudrasalilāhārā jīvanti niravagrahāḥ || 26.36

³³ *svādūdāt parato brahma lokāloka tu parvataḥ* |

veṣṭayitvā mahīm kṛtsnām paritas sopatiṣṭhate || 26.37

arvācīne tu tasyārdhe caranti ravir aśmayaḥ |

parārdho andhikṛto [em. Sanderson; *parārdhārdhakṛto* Ed.] *nityaṃ lokāloka tat astu saḥ* || 26.38

³⁴ Siedem wiatrów.

³⁵ Konstelacja siedmiu wielkich mędrców (Wielka Niedźwiedzica).

³⁶ *ity eṣā kathitā bhūmiḥ prathitā dhātupeśalā* |

śubhāśubhāni karmāṇi yatra kurvanti dehinaḥ || 26.39

bhuvanātvantariṁśac ca vāyavīyaṃ prakurvitam |

uparyupari tiṣṭhanti marutas tatra saptadhā || 26.40

tatra medhyā grahās [em. Sanderson; *grhās* Ed.] *tārā nakṣatrāṇi maharṣayaḥ* |

tajjasena śārīreṇa tiṣṭhanti nirupaplavāḥ || 26.41

yakṣavidyādharaś caiva gandharvāḥ kinnarās tathā |

Trzeci światlisty świat zwany jest Swargaloką (*svargaloka*),
gdzie tysiącami mieszkają mędrzy (*vibudha*), radośni. (44)
Z powozami jadącymi, gdzie przyjdzie ochota i pełnymi niebiańskich nimf (*apsaras*)
zamieszkują tam tysiącami drużyny bogów, o Brahma. (45)
Aditjowie, Wasowie, Rudrowie, Sadhjawie i Ribhowie
Kimkarowie i Karmadewowie i przodkowie różnorodni, (46)
pijący napój nieśmiertelności, który jest wewnątrz okręgu (*cakramaṅḍala*)
żyją tam, różnoracy, chronieni przez Wasawę (Indrę). (47)
Roztaczający dokoła blask lśniącego ciała,
bogowie żyją przez długość kalpy, wiecznie młodzi. (48)
Należą do nich krowy spełniające życzenia i drzewa obfitości zawsze
dające owoce pragnień i spełniające życzenie takie jak [na przykład] klejnoty. (49)³⁷
Tak oto te trzy światy, które ci opisałem, osiągnąć można poprzez czyste uczynki,
a giną one przez wyczerpanie owocu czynów (*karman*). (50)³⁸
Cztery inne światy można osiągnąć dzięki wiedzy, o przodku.
Mieszkają tam jogini doskonali dzięki jogicznej praktyce. (51)
W czwartym zwanym Mahar ludzie przez dziesięć kalp
żyją i osiągają cele, gdy tego zapragną, wyznawcy Wisznu, kontrolujący
zmysły. (52)
W piątym, Dźanaloka ludzie żyją przez sto kalp,
żywiąc się medytacją, radują się, mając w swej mocy kontrolę nad
zmysłami. (53)
W szóstym, Tapaloka, pokonujący [ograniczenia] grubych elementów,
żyjący tysiąc kalp doskonali [*siddha*] w skupieniu rezydują. (54)
W siódmym, Satjaloka, ludzie o pełnej kontroli [nad zmysłami zwani]
Najlepszymi (*pradhāna*),
żyjący 10 tysięcy kalp, rezydują, osiągnąwszy swoje cele, spokojni. (55)
Tam właśnie mieszka Brahma biegły w tworzeniu świata.
Dlatego ten świat, w którym ty rezydujesz zwany jest Brahmалoką. (56)
Światy te są miejscami osiąganymi dzięki dojrzewaniu [owoców] czystych
czynów.

kāmacārā nirābādhās tatra jīvanti nirvṛtāḥ || 26.42

*saptaskandhaḥ tu tat tatra vāyucakraṇ samonnatam |
bhramayaty upari sthitvā dhruvonāma mahāmuniḥ* || 26.43

³⁷ *ṛtīyas tejaso lokāḥ svargaloka iti smṛtāḥ |
vasanti vibudhā yatra modamānāḥ sahasraśaḥ* || 26.44

*vimānaiḥ kāmaṣaṅcārair apsarobhiḥ samanvitāḥ |
tatra devagaṇā brahman nivasanti sahasraśaḥ* || 26.45

*ādityā vasavo rudrā sādhyā ṛbhava eva ca |
kiṃkarāḥ karma devās ca pitaraś ca pṛthagvidhāḥ* || 26.46

*cakramaṅḍalamadhyasthaṃ pibantaḥ paramāmṛtam |
jīvanti vividhās tatra vāsavenābhirakṣitāḥ* || 26.47

*tejomayena vapuṣā dīpyamānāḥ samantataḥ |
kalpamātrāyuso devā jīvanti sthirayauvanāḥ* || 26.48

*gāvaḥ kāmadughās teṣāṃ kalpavṛkṣāś ca sarvadā |
cintāphalāni ratnāni pūrayanti manorathān* || 26.49

³⁸ *evam ete trayo lokā labhyante karmabhiḥ śubhaiḥ |
karmakṣayena jīryante ye mayā kīrtitās tava* || 26.50

Zaś światy grzechu są miejscem [osiąganym przez] niskie [uczynki] – tak się uważa. (57)³⁹

Poniżej świata ziemskiego znajdują się ziemie wielkich piekieł różnorodne, [należące do] Piśaców; jest ich sześć i przebywają tam grzesznicy. (58)

Pierwsze z nich to Raurawa (*raurava*) potem Maharaurawa (*mahāraurava*), piekło Kalasutra (*kālasūtra*) i inne [zwane] Pañcakasztha (*pañcakaṣṭha*). (59)

Tamisra (*tāmisra*), Andhatamisra (*andhatāmisra*) – oto one, o Wielki przodku. Docierając do tych, które osiągnąć można trudną ścieżką, (60)

wszyscy wcieleni spożywają straszny owoc złych uczynków.

Poniżej znajduje się [piekło] zwane Awići (*avīci*). (61)

[To jest] siedziba władców Danawów i miejsce, gdzie przywodzi się grzeszników.

W ten sposób pokrótce opisane ich stworzenie, o Wielki przodku. (62)⁴⁰

Poza jajem, tworząc, rezyduje Brahma (*Vedhā*).

To, co poza nim się znajduje, to jest *buddhi* [inteligencja] umieszczona na zewnątrz. (63)

Poza *buddhi* [znajduje się] niezamanifestowana [materia], poza niezamanifestowaną [istnieje] najwyższy Purusza,

Wisznu o naturze pięciu śakti, wieczny Wasudewa. (64)

Nie ma nic realnego, większego od niego, o Wielki przodku.

On zaś jest bez początku, nieskończony i bezmierny. (65)

Z jego woli kreacja się rozwija,

z jego woli w końcu kalpy dokonuje się zwijanie/wycofywanie⁴¹. (66)

Tak oto, jak ci przedstawiłem stworzenie świata w szczegółach,

³⁹ *catvāras tu pare lokā jñānasādhyāḥ pitāmaha |
vasanti yogino yatra yogābhyāsenā niḥsṛtāḥ || 26.51
caturthe maharākhye tu daśakalpāyuso narāḥ |
sañkalpasiddhās tiṣṭhanti viṣṇubhaktā jitendriyāḥ || 26.52
pañcāme tu jane loke śatakalpāyuso narāḥ |
dhyānāhārāḥ pramodante vaśe sannihitendriyāḥ || 26.53
ṣaṣṭhe tapasi loke tu mahābhūta jayaṣiṇaḥ |
sahasrakalpāyusaḥ siddhā nivasanti samāha(hi)tāḥ || 26.54
saptame satyaloke tu pradhānā vaśino narāḥ |
ayutakalpāyusaḥ siddhā nivasanti nirutsukāḥ || 26.55
atraiva vasati brahmā lokasṛṣṭivicaṣaṇaḥ |
tenāyaṃ brahmalokaś ca yatra tvam adhiṣṭhasi || 26.56
ete lokās tu gatayaḥ śubhakarmavipākajāḥ |
pāpasya tu gatiṃ nīcāir lokānām iti niścayāḥ || 26.57*

⁴⁰ *adhasṭāt kṣitilokasya mahānarakabhūmayāḥ |
nānārūpāḥ piśācānām ṣaṭkāṣṭhanti duṣkṛtāḥ || 26.58
rauravaḥ prathamā teṣāṃ mahārauravaḥ eva ca |
narakāṃ kālasūtraṃ ca pañcakaṣṭham anantaram || 26.59
tāmisram andhatāmisram ity etāni pitāmaha |
etāni samanuprāpya tīvrayātrān vitāni vai || 26.60
duṣkṛtānām phalaṃ ghoram bhuñjate sarvadehināḥ |
athasṭāt punar eteṣāṃ avīcīr nāma viśrutā || 26.61
nivāso dānavendrānām nāśitānām gatāhṛtā |
evam uddeśataḥ proktā sṛṣṭiṃ eṣāṃ pitāmaha || 26.62*

⁴¹ Odwrotnością procesu kreacji *sṛṣṭi* jest *saṃhāra*, czyli wchłonięcie, wycofanie, zwijanie. O ile bowiem stworzenie polega na wysnuwaniu się, rozwijaniu kolejnych elementów z najwyższej istoty,

w ten sposób dokonują się inne jeszcze akty stwórcze. (67)⁴²
 Wzajemnie [dla siebie] niewidoczne, są one widoczne dla Jego joginów.
 Niepoliczalne są te istniejące światy i ich wszystkich początki i końce, (68)
 liczne kształty i przemiany uczynione przez Niego dla zabawy.
 Tak jak na gałęziach drzewa liczne owoce (69)
 się znajdują, tak i w Nim [istnieją] światy – wiedz to.
 Niezmienny, Najwyższy Bóg, Pan jest stwórcą przemian, (70)
 widząc bieg świata, jakby bawiąc się [nim] istnieje⁴³.
 Oto przedstawiłem ci tę kreację świata. (71)
 W niej istnieją w kołowym roku życia wcielone istoty.
 Czasem rodzą się w wyższych [formach], ponownie [rodzą się]
 w pośrednich, (72)
 potem stają się niskimi przez więzy dokonanych przez siebie uczynków.
 Wszystkie ścieżki [życia], o Brahmo, są dla człowieka polami [doświadczenia]
 życia. (73)
 Dzięki wyczerpaniu owocu czynów giną, ale nie [giną] przysze [żywoty] i nie
 [znika] cierpienie⁴⁴.
 Tam [to, co] uczynione przez boga za spowodowane przez siebie uważają
 mędrcy, (74)
 a doświadczać zniszczenia aż do korzeni, [w rzeczywistości] niczego nie
 osiągają.
 Dlatego wcześniej dostrzegając nieszczęścia powodujące płacz, (75)
 ten kto [rozumie, że] nie zależy od własnej woli, uważa boga za stwórcę i pana
 świata.

o tyle koniec i zniszczenie świata polega na ponownym wycofaniu, zwinięciu się elementów i ich powrocie do pierwotnej jedni.

⁴² *bahiraṅḍakapāt vedhā racayitvaiva tiṣṭhati |*
aṅḍasyāpi bahir yo'yaṃ buddhir bahiṣṭhitā || 26.63
buddhes tu bahir avyaktam avyaktāt puruṣaḥ paraḥ |
pañcaśaktimayo viṣṇur vāsudevaḥ sanātanaḥ || 26.64
naiva tasmāt paraṃ kiṃcid āstikatvaṃ pitāmaha |
sa tv anādir anantaś ca parimānavivarjitah || 26.65
tadicchayā sṛṣṭir ayaṃ vikāsam adhiḡacchati |
tadicchayā ca saṃhāraṃ kalpānte pratipadyate || 26.66
iti yeyaṃ tava proktā lokasṛṣṭir aśeṣataḥ |
evam anyās ca bhūyaś ca sṛjyante tena sṛṣṭayaḥ || 26.67
parasparaparokṣās tāḥ pratyakṣās tasya yoginaḥ |
asaṃkhyeyā sthitālokāḥ sarva lokodayātyayāḥ || 26.68

⁴³ *nānākārā vikārās ca kṛīḍārthaṃ tena nirmitatāḥ |*
yathā vṛkṣasya śākhāsu phalāni subahūny api || 26.69
saṃbhavanti tathā tasmin bhuvanānīti dhāraya |
nirvikāraḥ parodevo vikārān sṛjati prabhuḥ || 26.70
saṃsārasya gatim dṛṣṭvā kṛīḍann iva sa tiṣṭhati |

⁴⁴ *ity eṣā sṛṣṭir ākhyātā saṃsārasya mayā tava || 26.71*
asyaṃ tu parivartante saṃsāre dehinaḥ punaḥ |
kadācid uttamā bhūtvā jāyante madhyamā punaḥ || 26.72
bhavanti cādhamāḥ paścāt karmapāśaiḥ svayaṃkṛtaiḥ |
sarvās tu gatayo brahman puṃsaḥ saṃsāragocarāḥ || 26.73
karmakṣayena naśyanti so[no?]ttarā na ca nirvyathā |

Dla nie-wisznuity nie ma ucieczki od wroga, którym jest kołowrót życia (*samsāra*). (76)
 Dla śmiertelnika, który nie jest wisznuitą, nie ma w życiu pewnego szczęścia. Popadając w moc zmysłów, nie może wyzwolić się z kołowrotu życia. (77)
 Przez odwrócenie się od nich [od zmysłów] odwraca się od samsary. Gdy jest od nich odwrócony, najwyższego boga bogów, Dżanardanę (78) oby zawsze czcił, a przez to osiągnie [swoj] cel⁴⁵.
 Wśród zwierząt, ludzi, a także bogów i joginów (79) czciciele Wisznu są najlepsi ze wszystkich ludzi – tak [właśnie] jest. Podobnie jak wśród ludzi bogowie, a wśród bogów najlepszy jest Hari, (80) wśród joginów [najlepsi są] doskonali (*siddha*)⁴⁶, a wśród doskonałych Hari⁴⁷. To istnienie świata, długie, rozległe i trudne do uniknięcia (81) widząc, Najwyższy Bóg rezyduje nieporuszony w najwyższym niebie. Tak jak z łatwością ludzie widzą paciorki różańca umieszczone w dłoni, (82) tak właśnie Najwyższy Bóg postrzega siedem światów. Długość życia Brahmy taka będzie jak istnienie świata. (83)
 Gdy jego życie się kończy, cały świat ginie, wszystkie wytwory wracają każdy do swoich źródeł, (84) i znikają [zwijają się] w niezamanifestowanej [materii], a następnie w najwyższym bycie⁴⁸.
 996 jug (*yuga*) to dzień Brahmy. (85)
 Jego noc też jest taka i zwana jest kalpą. Rok ludzi jest dla bogów nadiką (*nāḍika*)⁴⁹. (86)
 12 tysięcy [lat ludzi] – to miara [ich=bogów] roku.

⁴⁵ *tatra devakṛtāḥ siddhā manyamānāḥ svayamkṛtāḥ || 26.74*
āmūlanāsaṃ bhujjāno na kiṃcit pratipadyate |
tatas tu purato dṛṣṭvā duḥpravāni viśamāni ca || 26.75
avaśo manyate devaṃ kartāraṃ jagataḥ prabhum |
nāvaiṣṇavasya saṃsāra dviśado vinivartate || 26.76
nāvaiṣṇavasya martyasya saṃsāre’pi sthiraṃ sukham |
indriyāṇāṃ vaśaṃ gatvā saṃsārān nātivartate || 26.77
teṣāṃ api virodhena saṃsāram ativartate |
teṣāṃ api virodhotthaṃ devadevaṃ janārdanam || 26.78
sarvakālam upāsita tena siddhir bhaviṣyati |

⁴⁶ *siddha* – ten, który osiągnął swoje cele.

⁴⁷ *paśūnāṃ manujānāṃ tu devānāṃ yogināṃ tathā || 26.79*
viṣṇubhaktā viśiṣyante sarvalokeṣu niścayaḥ |
mānavānāṃ yathā devā devānāṃ ca yathā hariḥ || 26.80
yogināṃ ca yathā siddhāḥ siddhānāṃ ca yathā hariḥ |

⁴⁸ *lokasthitim imāṃ dīrghaṃ viśālāṃ atidustarāṃ || 26.81*
paśyann āste parodevaṃ paramavyomni nirvṛtaḥ |
yathāstasthitān akṣān paśyanti puruṣāḥ sukham || 26.82
evam eva paro devaḥ saptalokān sa paśyati |
brāhmāyur bhavet tāvad yāvat tu jagataḥ sthitiḥ || 26.83
tasyāyusi samāpte tu jagat sarvaṃ pralīyate |
svaṃ svam kāraṇam ṛcchanti sarvā’pi kṛtayaḥ sadā || 26.84
avyakte tā nilīyante tatpunaḥ paramātmāni |

⁴⁹ Pół muhurty; muhurta (*muhūrta*) = 48 minut.

W każdej judze istnieją kalpy i manwantary (*manvantara*)⁵⁰. (87)
 Kiedy wedle tej miary kreacja sto razy się powtórzy
 wtedy [wszelkie] stworzenie [w siebie samego] wycofując, sam pozostaje
 Najwyższy Człowiek. (88)
 Oto XXVI rozdział [należącej do] pańcaratry *Paramasamhity* zatytułowany
 „Świat” (*loka*)⁵¹.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

- Ahirbudhnyasamhitā of the Pāñcarātrāgama*, M.D. Ramanujacharya (ed.), vol. I i II. First Reprint, Adyar, Madras 1986.
Paramasamhitā [of the *Pāñcharātra*], ed. and translated into English with an Introduction by S. Krishna Swami Aiyangar. (GOS 86), Baroda 1940.
Bhagawadita czyli *Pieśń Pana*, przekład z sanskrytu i przypisy Joanna Sachse, wstęp Hanna Wałkowska, Ossolineum, Wrocław 1988.
Mahābhārata. Critical Edition, Vishnu S. Sukthankar and S.K. Belvalkar. 19 vols. Poona 1933-59.
Lakṣmī-ṭantra. A Pāñcarātra āgama, ed. with Sanskrit Gloss and Introduction by V. Krishnam Acharya. (ALS 87), Madras 1959.

Opracowania:

- Bosch 1960: F.D.K. Bosch, „The Golden Germ. An Introduction to Indian Symbolism”, (*Indo Iranian Monographs* 2), ʼs-Gravenhage.
 Brown 1942: W. Norman Brown, The Creation Myth of the Rig Veda. *Journal of the American Oriental Society* 62, No. 2 (Jun. 1942), s. 85–98.
 Czerniak-Drożdżowicz 1998: Marzenna Czerniak-Drożdżowicz, „*Sṛṣṭikrāma* – Order of Creation in the *Paramasamhitā*”, [w:] *Studies in Hinduism II. Miscellanea to the Phenomenon of Tantras*. Gerhard Obrehammer (ed.) [BKGGA 28, SbÖAW phil.-hist. Kl. 662, Wien, s. 43–54.
 2001: Marzenna Czerniak-Drożdżowicz, „Porządek kreacji (*sṛṣṭi krāma*) w Paramasanhicie”, *Studia Indologiczne* 8 (2001), s. 25–38.
 2003: Marzenna Czerniak-Drożdżowicz, *Pāñcarātra Scripture in the Process of Change. A Study of the Paramasamhitā*. Publications of The De Nobili Research Library XXXI, Gerhard Obrehammer and Utz Podzeit (eds.), Vienna.
 2008: Marzenna Czerniak-Drożdżowicz, *Studia nad pañcaratrą. Tradycja i współczesność*, WUJ, Kraków.

⁵⁰ Okres czteroczęściowego cyklu kosmicznego inicjowany przez pojawienie się Manu, protoplasty rasy ludzkiej.

⁵¹ *ṣaḍbhir ūnaṃ sahasraṃ tu yugānāṃ brahmaṇo dinam || 26.85*
rātrīs ca tāvatī tasya sa kalpa [em. Sanderson; *sam kalpa* Ed.] *iti samjñitah |*
samvatsaro narāṇāṃ tu devānāṃ nāḍikā [em. Sanderson; *nādhikā* Ed.] *bhaves || 26.86*
dvādaśaiva sahasraṇi tena mānena vatsarah |
yuge yuge pravartante kalpāmanvantarāṇi ca || 26.87
yadā tu tena mānena śatāyuh sṛṣṭikam bhaves |
tadā sṛṣṭim tu samhṛtya svayam āste paraḥ pumān || 26.88
iti śrīpāñcarātre paramasamhitāyām loko nāma ṣaḍviṃśo’ dhyāyah ||

- 2011: Marzenna Czerniak-Drożdżowicz, *Studia nad pañcaratrą, Część II. W poszukiwaniu tożsamości*, WUJ, Kraków 2011.
- Gupta 1972: Sanjukta Gupta, *Lakṣmī Tantra. A Pāñcarātra Text. Translation and Notes*. (Orientalia Rheno Traiectina 15), Leiden.
- Jurewicz 2001: Joanna Jurewicz, *Kosmogonia Rygwedy. Myśl i metafora*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa.
- Kramrisch 1962: Stella Kramrisch, „The Triple Structure of Creation in the Rg Veda”, *History of Religions* 2, No. 1 (Summer 1962), s. 140–175.
- Schrader 1995: F. Otto Schrader, *Introduction to the Pāñcarātra and the Ahirbudhnya Saṃhitā*. Madras 1916. Reprint 1995.
- Swami Parmeshwaranand 2001: Swami Parmeshwaranand, *Encyclopaedic Dictionary of Purāṇas*, vol. I, Sarup and Sons, New Delhi, s. 311–320.

THE CREATION OF THE SEVEN VAIṢṆAVA WORLDS – LOKA

Abstract

How did the world come into existence? Who created it? These questions always preoccupy human minds. What answers are given by the religious literature of the Vaishnava tradition? We find some description already in Vedic literature, then in the epics (for example, in the *Bhagavadgītā*, belonging to the 6th *parvan* of the *Mahābhārata*, the text translated into Polish by Professor Joanna Sachse also) and later, in the richly developing religious literature of the numerous Hindu traditions. In the article I concentrate on a version from the one of the most authoritative texts of the Vaiṣṇava Pāñcarātra tradition, which is an early Tantric stream within Vaishnavism, developing mostly in South India. Some considerations concerning the scheme of creation proposed by the text will be exemplified in the Polish translation of chapter 26, entitled *Loka – The World*.

Keywords: Vaiṣṇava tradition, scheme of creation, cosmic tree